

Eduskunnan lakivaliokunnalle

LAUSUNTO

3.3.2026

Viite: 25.02.2026

EOAK/1627/2026 KUULEMISPYyntö: HE 8/2026 VP HALLITUKSEN ESITYS EDUSKUNNALLE NUORISORANGAISTUSTA KOSKEVAN LAINSÄÄDÄNNÖN MUUTTAMISTA KOSKEVAKSI LAINSÄÄDÄNNÖKSI

1 PYyntö

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista lausuntoa hallituksen esityksestä eduskunnalle nuorisorangaistusta koskevan lainsäädännön muuttamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 113/2025 vp).

Esitän lausuntonani kohteliaimmin seuraavaa.

2 ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi rikoslakia, nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettua lakia ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annettua lakia. Tarkoituksena on tehostaa nuorisorangaistuksen käyttöä laajentamalla sen käyttöalaa ja ohjaamalla siihen tuomitsemisen harkintaa aikaisempaa selkeämmin. Hallituksen esityksessä ehdotetaan nuorisorangaistuksen enimmäiskesto pidennettäväksi yhdestä vuodesta kahteen vuoteen. Seuraamusselvityksen laatimista ja sisältöä koskevia säännöksiä selkeytettäisiin ja selvityksen ajantasaisuuteen kiinnitettäisiin aikaisempaa enemmän huomiota. Nuorisorangaistuksen sisältöön lisättäisiin rikoksetonta elämää tukevaa toimintaa ja opiskeluun ohjaamista sekä mahdollisuus suorittaa osa rangaistuksesta hoitamalla päihteiden riippuvuustasoista käyttöä.

3 LAUSUNTO

3.1 Aluksi

Perustuslain 109 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies valvoo, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Totean, että käsillä oleva hallituksen esitys koskee keskeisiltä osiltaan riippumattomien tuomioistuinten (PL 3 § 3 mom.) toimivaltaan kuuluvaa rangaistuksen määräämistä, joka ei lähtökohtaisesti voi tulla oikeusasiamiehen arvioitavaksi. Rikosseuraamuslaitoksen toimintaa koskevissa kanteluissa ei ole tullut esiin nuorisorangaistukseen liittyviä asioita ja myös muita yhdyskuntaseuraamuksia koskevat kantelu ovat hyvin harvinaisia.

Siksi en voi lausunnossani esittää oikeusasiamiehen perustehtäviin – eli kanteluiden ja omien aloitteiden käsittelyyn sekä tarkastusten toimittamiseen – nimenomaisesti kiinnittyviä näkökohtia.

Muusta näkökulmasta voin todeta, että ehdotetun sääntelyn tavoitteet ovat sinänsä kannatettavia ja toteuttavat monin osin muun muassa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen asettamia vaatimuksia (40 artikla, ks. myös yleiskommentti nro 24/2019). Kiinnitän kuitenkin lakivaliokunnan huomiota seuraaviin seikkoihin.

3.2 Rikosoikeudellisen järjestelmän ja lastensuojelun yhteensovittaminen

Alaikäisiä koskeva rikosoikeudellinen järjestelmämme nojaa pohjoismaalaiseen ns. huoltomalliin, jossa lapsen ja nuoren rikoskäyttäytymisen nähdään kertovan enemmän suojelun ja tuen kuin rikosoikeudellisen kontrollin tarpeesta. Malli on YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukainen. Rikosoikeudellisen järjestelmän, erityisesti vapaudenriiston, tulee olla viimesijainen vaihtoehto ja lasten ja nuorten rikoskäyttäytymiseen puuttumisen tulisi tähdätä lapsen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kuntoutumiseen (yleiskommentti nro 24, 2019).

Kotimaisessa huoltomallissa lastensuojelulla on merkittävä asema lasten ja nuorten rikollisuuden käsittelyssä. Alle rikosvastuuikäisten rikoskäyttäytyminen on pääsääntöisesti lastensuojelullinen asia, mutta myös rikosoikeudellisen vastuuikärajan ylittäneet nuoret ohjautuvat usein lastensuojelun asiakkaiksi.

Eduskunnassa on parhaillaan käsittelyssä lastensuojelulain uudistus, jossa esitetään perustettavaksi uusi suljettu laitoshoidon muoto erityisesti rikoksia tekeville ja rikosvastuuiän alittaville lapsille. Kuten olen lastensuojelulain uudistusta koskevassa lausunnossani lakivaliokunnalle (EOAK/7383/2025) todennut, nuorisorangaistuksen tavoitteet ovat hyvin samankaltaiset

lastensuojeluun suunnitellun suljetun laitoshoidon kanssa: alaikäisen sosiaalisen selviytymisen edistäminen ja uusien rikosten ehkäiseminen.

Lastensuojelulain uudistuksessa (HE 149/2025 vp) lastensuojelun suljettua laitoshoidtoa ei kuitenkaan arvioitu suhteessa nuorisorangaistukseen eikä niin tehdä nytkään käsillä olevassa hallituksen esityksessä (HE 8/2026 vp), järjestelmät vain kuvaillaan. Hallituksen esityksessä nostetaan lisäksi vain maininnan tasolla esiin oikeusministeriössä vireillä oleva vankeuslain kehittämisen jatkohanke, jossa säädetään alaikäisen vangin sijoittamisesta lastensuojelulaitokseen.

Vireillä on siten useampi samanaikainen alaikäisten rikoskäyttäytymiseen vastaamiseen liittyvä uudistus ilman, että missään yhteydessä järjestelmää ja sen perusteita tarkasteltaisiin kokonaisuutena. Nyt käsillä olevan hallituksen esityksen ja lastensuojelulain uudistuksen valossa vaikuttaa esimerkiksi siltä, että alle 15-vuotiaan lapsen seuraamus (suljettu laitoshoidto) samoista rikollisista teoista voisi puuttua raskaammin kohteensa perus- ja ihmisoikeuksiin kuin 15–17 vuotta täyttäneillä (nuorisorangaistus). Kaikkein lievimmän (ehdollinen vankeusrangaistus) teko mahdollisesti koskettaisi täysi-ikäistä rikoksentekijää.

En pidä puollettavana tilannetta, jossa yksittäisillä ja järjestelmän ankaroittamiseen johtavilla keinoilla tosiasiaa lopulta horjutettaisiin vakiintunutta huoltomallia. Pitäisin siksi välttämättömänä, että alaikäisten rikoskäyttäytymiseen puuttumisen tapoja tarkasteltaisiin yhtenä kokonaisuutena ja myös suhteessa muuhun seuraamusjärjestelmään.

3.3 Nuorisorangaistuksen enimmäiskeston pidentäminen ja tekijän aiempien rikosten huomioiminen

Esityksessä ehdotetaan pidennettäväksi nuorisorangaistuksen enimmäiskesto yhdestä vuodesta kahteen vuoteen. Pituuden kaksinkertaistamiselle esitetyt perustelut ovat melko suppeat. Pidennys on merkittävä ja sitä tulee arvioida erityisesti oikeasuhtaisuuden vaatimuksen kannalta. Tässä arvioinnissa tulee nähdäkseni painottaa erityisesti kahta seikkaa: toisaalta nuorisorangaistuksen suhdetta muihin rangaistuslajeihin ja toisaalta sitä, onko nuorisorangaistuksen pidentäminen oikeasuhtainen keino uusintarikollisuuden ehkäisemiseen ja sosiaalisen selviytymisen edistämiseen.

Esitetty korotus on muutoksena raju ja kahden vuoden intensiiviseksi tarkoitettu seuraamus ankara, vaikka esityksen säätämisyjärjestysperusteluissa todetaan, että ”nuorisorangaistus on jo vakituisen lain säätämisen aikaan ollut lähtökohtaisesti velvoittavampi seuraamus kuin ehdollinen vankeus ja tukimuotona voimakkaammin puuttuva kuin ehdollisen vankeuden ohessa määrättävä valvonta” (s. 88).

Näkemykseni mukaan korotusta on perusteltu sillä, että tuomioistuinkäytännössä nuorisorangaistuksen nykyistä asteikkoa (4 kk–1 v) on peilattu ehdollisen vankeuden pituuteen, ja jos tuomioistuin on

harkinnut, että mahdollinen ehdollinen vankeus tulisi olemaan yli 1 vuoden, ei nuorisorangaistusta ole harkittu tai tuomittu, koska se tulisi olemaan lyhyempi.

Mielestäni on tarpeellista painottaa, että laki ei rinnasta nuorisorangaistusta ja ehdollista vankeutta millään tavoin: nuorisorangaistus on mahdollista tuomita, vaikka harkittaisiin, että ehdolliseen tuomittaessa rangaistus ylittäisi vuoden (ks. myös HE 8/2026 vp., s. 87: ”jo voimassa oleva sääntely on mahdollistanut nuorisorangaistuksen tuomitsemisen selvästi toteutunutta soveltamiskäytäntöä laajemmin”). Kummeksun jossain määrin tapaa korjata nykyistä soveltamiskäytäntöä (s. 74) rangaistusasteikkoa kaksinkertaistamalla. Näkemykseni mukaan siihen tulisi ensisijaisesti pyrkiä nuorisorangaistuksen sisältöä ja siitä säädettyä tarkoitettua käyttöalaa koskevan tiedottamisen ja keskustelun kautta.

Lisäksi ehdotetaan, että nuorisorangaistusta harkittaessa otettaisiin huomioon alle 15-vuotiaana tehdyt rikokset. Kiinnitän huomiota siihen, että toisin kuin vastuuikärajan ylittävillä henkilöillä, alle 15-vuotiaana tehdyissä rikollisissa teoissa ei ole kyse lainvoimaisesti tuomioistuimen oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä arvioimista teoista. Tämä merkitsee sitä, että henkilöllä ei ole ollut käytettävissä vastaavia oikeusturvakeinoja tai oikeutta puolustautua. Nähdäkseni valiokunnan tulisi huolellisesti varmistua siitä, että alle 15-vuotiaan rikoskierrettä arvioitaessa rangaistuksen määräämisessä ei loukata syyttömyysolettamaa ja oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

3.4 Nuorisorangaistukseen sisältyvä sosiaalista toimintakykyä ja rikoksetonta elämää tukeva tehtävä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan täsmennettäväksi nuorisorangaistuksen sisältöä koskevaa sääntelyä siten, että se korostaa rangaistukseen liitettäviä hoidollisia sekä koulutukseen ja työelämään ohjaavia elementtejä, joihin tuomitulla on velvollisuus osallistua (laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 64 §).

Pidän sääntelyä lähtökohtaisesti oikeansuuntaisena ja tärkeänä. Havaintojeni mukaan rikoksia tekevät lapset ovat usein monin tavoin haavoittuvassa asemassa. Heillä on päihteiden ongelmakäyttöä sekä monenlaisia mielenterveyteen, koulun käyntiin ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä haasteita. Lisäksi heiltä voi puuttua heidän kasvuaan ja kehitystä lapsenhuoltolain 1 §:ssä tarkoitetulla tavalla tukeva kasvu ympäristö. Siten näiden lasten tarpeisiin vastaaminen tehokkaasti edellyttää usein eri voimakasta tukea monilta eri toimijoilta.

Hallituksen esityksen mukaan (s. 83) nuorisorangaistuksen sisältöä on pyrittävä toteuttamaan yhdenvertaisesti eivätkä satunnaiset alueelliset erot saisi olla määrääviä. Olen kuitenkin huolissani sekä sääntelyn käytännön toteuttamisesta että sen yhdenvertaisesta toteutumisesta. Päihde- ja muiden palveluiden tarjonta on havaintojeni mukaan erilaista eri hyvinvointialueilla. Myös Valtiontalouden tarkastusvirasto (Valtiontalouden

tarkastusvirasto 15/2024) ja sosiaali- ja terveysministeriö (STM 2026:9) ovat hyvinvointialueiden palveluja koskevista arvioinneistaan todenneet, että päihteitä käyttävien lasten ja nuorten tarvitsemat sosiaali- ja terveyspalvelut ovat vakavasti vaarantuneet kaikilla hyvinvointialueilla ja Helsingin kaupungissa.

Kun esityksessä samaan aikaan todetaan, ettei se lisää velvoitteita eikä kustannuksia hyvinvointialueille (HE 8/2026 vp, s. 66) eikä sillä myöskään luoda rangaistukseen tuomituille erityistä oikeutta hoitoon tai palveluihin, haasteeksi jää, miten hyvinvointialueiden käytettävissä olevat rajalliset resurssit riittävät rangaistukseen sisältyvien tukitoimien toteuttamiseen.

Eri viranomaisten välinen tiivis yhteistyö on olennainen edellytys sille, että nuorisorangaistuksen erityinen tavoite, nuoren ohjaaminen kohti rikoksetonta elämäntapaa, voi toteutua käytännössä. Laillisuusvalvonnassa tulevat kuitenkin toistuvasti esille eri hallinnonalojen haasteet viranomaisyhteistyössä. Kokemukseni mukaan toimivaa viranomaisyhteistyötä ei saada aikaan yksin sääntelyn keinoin, vaan se vaatisi vahvaa panostusta uudistusten toimeenpanoon muun muassa valmiiden toimintamallien ja koulutuksen avulla. Korostan, että mikäli uudistuksen hoidolliset ja ohjaavat tavoitteet eivät toteudu, jäljelle jää vain edellä kohdassa 3.2 käsitelty rangaistuksen ankaroituminen.

3.5 Rikosprosessin kesto

Nuorisorangaistuksen hoidollisten elementtien vahvistamisen tavoite on uusintarikollisuuden vähentäminen tai jo syntyneen tai syntymässä olevan rikoskierteen katkaiseminen ja parhaimmillaan nuoren yhteiskuntaan kiinnittyminen laajemminkin.

Alaikäisten kohdalla tavoitteen toteutuminen edellyttää kuitenkin, että aika rikollisen teon sekä siihen vastaavan intervention ja tuen välillä on mahdollisimman lyhyt. Se vaatii poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen tehokasta ja ripeää työskentelyä sekä tarvittaessa myös yhteistyötä. Vaikka alaikäisiin kohdistuvat rikosepäilyt tulee käsitellä rikosprosessissa kiireellisenä, pitkät käsittelyajat erityisesti poliisissa ja tuomioistuimissa ovat toistuvasti esillä laillisuusvalvonnassa. Erityisesti tuomioistuinten ruuhkautuminen näyttää olevan pitkäkestoista eikä ruuhkia ole parantuneesta rahoitustilanteesta huolimatta saatu purettua.

Tähän nähden pidän myönteisenä sitä, että laissa tultaisiin jatkossa säätämään Rikosseuraamuslaitoksen velvollisuudesta ohjata jo rikoksesta epäiltyä hakeutumaan tarvittavien tukitoimien ja palveluiden pariin (laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä, 5 b §). Kuten olen edellä todennut, tätä varten lainsoveltajilla tulisi olla valmiit toimintamallit ja ohjeistus.

3.6 Uudistuksen toimeenpano ja seuranta

Tavoitteiden toteutuessa ehdotetun sääntelyn avulla pystytään parhaimmillaan ehkäisemään tai katkaisemaan nuoren rikoskierteen syntyminen ja vaikuttamaan laajemminkin nuoren hyvinvointiin. Kuten olen edellä todennut, tämä edellyttää, että lakiuudistuksen täytäntöönpanoon panostetaan sekä riittävällä koulutuksella että resursseilla. Tästä syystä pidän välttämättömänä, että uudistuksen toimeenpanoa seurataan tarkasti ja ryhdytään tarvittaessa korjaaviin toimenpiteisiin.

Apulaisoikeusasiamies
Mikko Sarja

Esittelijäneuvos
Virve Toivonen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.